

Джерела та література

1. Волиняк П. Українські дні на Експо-67 / Петро Волиняк // Нові дні. Універсальний ілюстрований місячник. – Торонто, 1967. – Жовтень. – Ч. 213. – С. 19–26.
2. Гомін України. – Торонто. – 1967. – 26 серпня.
3. Гомін України. – Торонто. – 1971. – 22 травня.
4. Гомін України. – Торонто. – 1971. – 23 жовтня.
5. Десятий Конгрес українців Канади. Вінніпег, Манітоба, 8, 9, 10 і 11 жовтня 1971. – Вінніпег: Накладом КУК, 1972. – 237 с.
6. Життя і слово. – Торонто. – 1965. – 17 листопада.
7. Зінкевич О. Боротьба з большевизмом в Західному світі / Осип Зінкевич // Початок великого процесу. Україна сьогодні і її вигляди на майбутнє (Матеріали конференції ІСНО в час СКВУ). – Чикаго: Накладом “Самостійної України”, 1968. – 112 с.
8. Канадійський фермер. – Вінніпег. – 1971. – 7 червня.
9. Канадійський фермер. – Вінніпег. – 1971. – 14 червня.
10. Колянківський М. Моя подорож до України з прем’єром Канади // Ми і світ. – Ніагара-Фолз. – 1971. – Ч. 162. – С. 8–28.
11. Кравчук П. Листи з Канади. Статті, нариси та памфлети / Петро Кравчук. – Київ: Радянський письменник, 1976. – 248 с.
12. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2-х т / Пер. з англ. / Іван Лисяк-Рудницький. – Том 2. – Київ: Основи, 1994. – 573 с.
13. Недужко Ю. Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні (середина 70 – початок 80-х років XX ст.) / Юрій Недужко // Мандрівець. – 2007. – № 6. – С. 14–20.
14. Новий шлях. – Вінніпег. – 1971. – 30 жовтня.
15. Пишало І. В обороні засуджених і засланих в СРСР / Іван Пишало // Нові дні. Універсальний ілюстрований місячник. – 1971. – Червень. – Ч. 257. – С. 25–29.
16. Промова прем’єр-міністра П. Е. Трудо // Ми і світ. – Ніагара-Фолз. – 1971. – Ч. 162. – С. 81–83.
17. Рахманний Р. Україна атомного віку. Есеї і статті, 1945–1986. Том 1 / Роман Рахманний. – Торонто: Видавництво “Гомін України”, 1987. – 616 с.
18. Слідами будівників держави [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.yuzyk.com/biog-u.shtml> [30.10.2015].
19. Український голос. – Вінніпег. – 1960. – 23 серпня.
20. Український голос. – Вінніпег. – 1960. – 5 жовтня.
21. Українські вісті. – Едмонтон. – 1965. – 2 вересня.
22. Canada. Debates of the Senate. – Official Report (Hansard). – 1970–1972. Third Session – Twenty-Eighth Parliament. Volume II (April 20, 1971 to February 16, 1972). – Ottawa: Queen’s Printer for Canada, 1972. – P. 862–1800.
23. Editorial. Prime Minister Trudeau’s Political Game // The Ukrainian Quarterly. A Journal of East European and Asian Affairs. – New York. – 1971. – Autumn. – № 3. – P. 231.
24. Kis T. Le fédéralisme soviétique. Ses particularités typologiques / Theofil Kis. – Ottawa: Éditions de l’Université d’Ottawa, 1973. – 191 p.
25. Kolasky J. Two Years in Soviet Ukraine: A Canadian’s Personal Account of Russian Oppression and the Growing Opposition / John Kolasky. – Toronto, 1970. – 264 p.
26. Ottawa Citizen. – Ottawa. – 1960. – September, 24
27. Quebec Chronicle-Telegraph. – Quebec. – 1967. – August, 16.
28. The Globe and Mail. – Toronto. 1971. – June, 9.
29. The Montreal Gazette. – Montreal. – 1971. – May 22.
30. The Montreal Gazette. – Montreal. – 1971. – May 29.
31. The Rise of Nations in the Soviet Union. American Foreign Policy & the Disintegration of the USSR / Ed. by M. Mandelbaum. – New York: Council on Foreign Relations Press, 1991. – 120 p.
32. The Toronto Star. – Toronto. – 1971. – June, 7.
33. The Windsor Star. – Windsor. – 1960. – September, 26
34. Yuzyk P. For a Better Canada: A Collection of Selected Speeches Delivered in the Senate of Canada and at Conferences in Various Centers across Canada / Paul Yuzyk. – Toronto: Ukrainian National Assembly, 1973. – 352 p.

УДК 277.4 – 86 «196»

А. Малярчук

ПРОБЛЕМИ РОЗКОЛУ ВСЕСОЮЗНОГО ОБ’ЄДНАННЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІАН-БАПТИСТІВ
У 60-Х РОКАХ XX СТ.

У статті розкрито причини та наслідки розколу в Союзі Євангельських християн-баптистів. Показаний процес утворення Ініціативної групи; як наслідок – утворення Ради церков ЄХБ. Проаналізовано умови існування двох структур: взаємовідносини Ради Церков ЄХБ з Союзом ЄХБ та владними структурами держави.

Ключові слова: Союз євангельських християн-баптистів, Ініціативна група, Рада церков ЄХБ, Інструктивний лист.

In the article are revealed the reasons and consequences of the split in the Evangelical Christian Baptist Union, and is shown the process of formation of Initiative group. As a result – organization of the Council of Evangelical Christian Baptist Churches; analyzed the conditions of existence of two organizations: intercommunications between the Council of ECB and ECB Union and state authorities.

Key words: ECB Union, Initiative group, Council of ECB, letter of guidance.

Актуальність теми зумовлена появою актуальних змін і процесів у релігійно-духовній сфері сучасного українського суспільства. Чинним законом України «Про свободу совісті та релігійні організації та Конституцією України передбачено, що кожна людина має право сповідувати будь яку релігію або не сповідувати ніякої [11; 13]. Україна довгий час знаходилася під натиском радянської атеїстичної політики, яка була спрямована на знищення проявів релігії в країні. Це сповна торкнулося християн різних конфесій, у тому числі і протестантів, зокрема євангельських християн-баптистів. Крім того у свідомості українців залишилося кліше що до християн «третьої гілки» формату «штунди», «сектанти» та інше. Метою даної статті є проаналізувати причини розколу у середовищі ЄХБ та розвиток Ради Церков ЄХБ. Існують різні погляди на ЄХБ 60 роках. XX ст. З одного боку її досліджували радянські історики, що зумовлювало оцінку та підходи щодо даного явища. З отриманням незалежності України, вітчизняні історики починають досліджувати релігійно-церковні процеси позаконфесійно і незаангажовано, намагаючись об’єктивно вивчати проблемні питання. Історію розвитку ЄХБ досліджують також вчені – представники євангельських християн-баптистів, зокрема, М. Черенков, Ю. Решетніков, С. Санніков, Л. Бородинська і ін. [9, с. 34].

Частково виток проблеми розколу ЄХБ сягають 40-х років XX ст. Процес створення Союзу євангельських християн-баптистів був складним, а шлях до нього тернистим. Початки об’єднавчих процесів йшли ще із кінця 30 років XX століття. Але уже в 1944 р. ці процеси набули конкретного та цільового характеру. Зрештою у 1946 р. було створено Союз євангельських християн-баптистів. Крім

громад євангельських християн та баптистів до союзу вимушено у повоєнний період під радянським пресингом увійшли п'ятидесятники, дарбісти та інші протестантські течії України. Це одне із найбільш суперечливих і дискусійних питань, яке потрібно проаналізувати, адже з одного боку було створено союз, як позитивне явище але з іншого – владою було створено формальний орган який дозволяв контролювати всі протестантські течії союзу. Для віруючих це було порятунком і можливістю зберегти громади, але в той самий час це створювало низку конфліктів у середовищі самого об'єднання.

Кінець 50-х років був не простим для Радянського союзу. Микита Хрущов став керівником держави по смерті Йосипа Сталіна. У суспільно-політичну сферу приходять довгоочікувана «відлига», але церковно-релігійної сфери це торкнулося негативно: починалося приниження, цькування та моральне приниження віруючих [5, с. 126].

Хрущов проводив політику цілеспрямованої атеїзації, що поряд з іншим спричинило розкол у середовищі ЄХБ. Важливою причиною розколу стало посилення тиску на релігійні громади шляхом прийняття відповідних законів. У січні 1957 р. ЦК ВЛКСМ прийняв постанову «Про покращення науково-атеїстичної пропаганди серед молоді». 16 березня 1961 р. «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культю» та відповідної постанови РМ УРСР від 29 квітня 1961 р. Згідно них реєстрація і зняття з реєстрації релігійних організацій, відкриття та закриття храмів і молитовних будинків повинні були здійснюватися згідно рішень виконкомів обласних рад депутатів і з погодженням з РС РПЦ та РСРК при РМ СРСР, а не за ухвалою центральних органів, як це було раніше [2, с. 35].

Надмірний консерватизм у питаннях управління і страх переслідувань керуючої верхівки союзу сприяли напруженню між поколіннями. Молоді не давали можливість очолювати громади, а голос нової генерації служителів не враховували, а часом відверто ігнорували. Старше покоління служителів ЄХБ шляхом поступок і компромісів перед владою йшло шляхом самозбереження структури.

Окрім того радянська влада проводила агресивну політику щодо релігії - випускалися великими тиражами атеїстичні статті, книги, тощо. Створення кафедр та факультетів атеїзму було покликано виховати людину в потрібному державі руслі.

Безпосередньою і основною причиною розділення послужило розповсюдження двох документів ВР ЄХБ, які повинні були направляти усю діяльність помісних церков євангельських християн-баптистів. Це було нове Положення про Союз євангельських християн-баптистів та Інструктивний лист старшим пресвітерам ВРСХБ. Вони були прийняті на пленумі ВР ЄХБ, який відбувся 25–29 грудня 1959 р. На цьому пленумі Я.І.Жидков заявив: «Зростання церков викликає незадоволення серед людей, які належать до іншої ідеології, а тому Рада з релігійних культів дає зрозуміти, щоб ми увійшли до берегів» [14, с. 177].

Відповідальність за виконання цих вимог, згідно з Інструктивним листом, покладалася на пресвітера церкви. Згідно з Листом, пресвітер, не повинен був допускати концертних хорових виступів, використання оркестру, декламації віршів, тобто усього того, що складало й складає звичайну практику богослужіння у євангельсько-баптистських церквах. Духовні потреби могли задовольнятися лише у приміщенні зареєстрованої церкви. Але пунктом, який викликав найбільше обурення віруючих, була заборона допускати на богослужіння дітей. Лист закінчувався такими словами: «У минулому... в деяких наших громадах відбувалося порушення законодавства про культю: були випадки хрещення осіб молодше 18 років; надавалась матеріальна підтримка з коштів громади; улаштовувались біблійні та інші, спеціального характеру, зібрання... та траплялися інші порушення радянського законодавства про культю. Усе це необхідно тепер зжити в наших громадах» [3, с. 78].

Текст документів, безсумнівно, був підготовлений державними органами, а члени ВР ЄХБ повинні були лише його підписати. Ідеї цих документів збігаються з Положенням 1929 р. Якщо тоді влада боролася з віруючими за допомогою законодавства, то зараз було вирішено покінути з рухом євангельських християн-баптистів зсередини [12, с.110].

Супротивники ВР ЄХБ вважають, що її члени просто були змушені зробити це, бо в іншому випадку їх чекав новий арешт. Всесоюзна Рада, очевидно, керувалася бажанням «зберегти тих, кого Христос доручив їй пасти, як членів Його Церкви». Такий мотив відчувається в її тогочасних діях.

Результатом обмеження прав віруючих була поява у 1960-1961 рр. Ініціативної групи, яка ставила за мету скликання всесоюзного з'їзду євангельських християн-баптистів. Ядро цієї групи було обрано на членському зібранні не реєстрованої громади м. Узлова (Тулська обл.), де пресвітерське служіння звершував Геннадій Костянтинович Крючков, який очолював Ініціативну групу. До її складу входили й баптисти з України: з самого початку О.Ф.Прокоф'єв, а трохи пізніше – І. Я. Антонов з Кіровограда, М.Т.Шаптала з Ханженкової Сталінської (Донецької) області та інші. Перша нарада Ініціативної групи відбулась (звісна річ, нелегально) у Харкові в 1961р.

Члени групи у серпні 1961 р. двічі звертались до ВР ЄХБ з пропозицією про скликання надзвичайного всесоюзного з'їзду. Спочатку члени Ініціативної групи вручили Жидкову та Кареву «Послання президії ВР ЄХБ». Через кілька тижнів відбулася розмова по телефону між О.В.Каревим та Г.К.Крючковим. Пропозиція про скликання з'їзду не була прийнята. Карев посилався на те, що Рада у справах релігійних культів не дала своєї відповіді. Ще через три місяці, під час розмови Крючкова та інших членів Ініціативної групи з керівництвом ВР ЄХБ, О.В.Карев остаточно заявив: «Нам доручено сказати вам, що голова Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР уповноважив нас заявити вам про те, що з'їзд не буде дозволено ні за яких обставин...» [7, с. 34].

Слід зазначити, що члени Ініціативної групи не дуже сподівалися на позитивну реакцію та реально оцінювали положення ВР ЄХБ, яка знаходилася під жорстким контролем з боку державної влади. Так, через 25 років члени тодішньої Ініціативної групи згадували про ті події: «Повне невір'я офіційних працівників у можливість проведення такого з'їзду – цілком зрозуміле. Знаходячись під абсолютним контролем з боку атеїстичних органів, служителі ВР ЄХБ не мали права без їх дозволу навіть пленум скликати, тобто зібратись у кількості п'ять-десять осіб для вирішення будь-яких внутрішньо церковних питань. Про такий дозвіл вони могли прохати цілий рік – й не отримати позитивної відповіді».

Починаючи з 1963 р., Оргкомітет почав друкувати часопис «Вісник спасіння», який пізніше був перейменований на «Вісник істини». У наступному, 1964 р., було створено Раду родичів в'язнів, яка ставила перед собою завдання клопотати перед державними органами за позбавлених волі братів та сестер. Як родичі заарештованих, її члени, згідно з діючим законодавством, мали на це право. Також ця Рада родичів в'язнів почала видавати свій бюлетень. Головою Ради родичів була Лідія Михайлівна Вінс. Офіційно Оргкомітет, а потім Рада Церков ЄХБ заявляли про Раду родичів в'язнів як про незалежну громадську організацію. Лише у 1969 р. Рада родичів в'язнів починає розглядатися як складова частина Ради Церков ЄХБ.

Практично Рада родичів в'язнів була невіддільна від Оргкомітету з самого початку свого існування. Крім клопотань про звільнення заарештованих братів та сестер, Рада родичів в'язнів допомагала родинам в'язнів, навіть організовувала нелегальні дитячі християнські табори для дітей з родин в'язнів.

Слід зазначити, що на сторінках «Братського вісника» за 1961–1962 рр. неможливо знайти жодної інформації про розкол у братстві. Тут зустрічаються лише деякі окремі повідомлення старших пресвітерів про те, що у тій чи іншій громаді сталися «духовні захворювання». Лише у 2-му номері часопису за 1963 р., розповідаючи про свою поїздку у Сибір, Я.І.Жидков нехвально пише про людей, які «не розуміють умов часу та вносять різномислення та некорисні суперечки у середовище нашого братства» [4, с. 64].

У 1963 р. до Ради у справах релігій з боку Всесоюзної Ради ЄХБ було подано прохання на проведення наради та проект її програми. Зрештою був отриманий дозвіл. Це відбулося, можливо, тому, що державна влада вже бачила реалізацію своєї мети по розколу братства. З'явилося два досить сильних та вороже настроєних табори в євангельсько-баптистському середовищі. Треба було дати можливість Всесоюзній Раді ЄХБ перейти на більш біблійні позиції і таким чином послабити опозиційний релігійний рух, який набрав силу.

У 1963 р. 15 по 17 жовтня у Москві відбулася нарада, на якій було присутніх 450 осіб, 210 з яких мали право ухвалюючого голосу. Від Оргкомітету прибули як спостерігачі Г.П.Вінс, М.Т.Шаптала та Г.І.Майборода. Було розглянуто проект нового Статуту та відбулось його прийняття. Новий статут, за оцінкою Я.І.Жидкова, базувався в першу чергу на Слові Божому та євангельсько-баптистському віросповіданні, «але й не без урахування законів нашої держави». Положення 1959 р. та Інструктивний лист було відмінено. Згідно із новим Статутом, вищим керівним органом Союзу євангельських християн-баптистів був з'їзд, який скликався по мірі необхідності, але не частіше ніж раз на 3 роки. Окрім пресвітера, до проповіді за дорученням пресвітера мали право допускатися й інші віруючі. Хоровий спів вважався частиною богослужіння.

Прийняття нового Статуту розглядалося як можливість повернутися до Союзу тим, хто раніше вийшов із нього. Карев О.В. закликав всіх, хто відділився, до повернення в єдиний Союз ЄХБ. У своїй звітній доповіді Генеральний секретар ВР ЄХБ приділив багато уваги міжнародній діяльності ВР ЄХБ, про діяльність Ініціативної групи та про розкол у братстві він тільки згадав, сказавши, що «це й так добре відомо у братстві». Більш докладно про це у своєму звіті сказав Андрій О.Л., відзначивши, що Ініціативна група мала вплив у Донецькій, Харківській, Луганській та ще в деяких областях. Водночас, вона не мала впливу у Чернівецькій, Закарпатській, Тернопільській, Волинській, Рівненській та інших областях України. У своєму звіті він засуджував діяльність Ініціативної групи, як розкольніцтво [10, с. 129]. Незважаючи на вимоги делегатів з'їзду, представнику Оргкомітету Шапталі М.Т. не було надано слова для виступу зі звернення Оргкомітету до делегатів з'їзду.

Головою ВР ЄХБ знову обрано Жидкова Я.І., а Генеральним секретарем – Карєва О.В. У зв'язку з великою чисельністю делегатів та представництвом нараду наприкінці було запропоновано вважати з'їздом. Наступний з'їзд було заплановано провести через три роки. Але з боку Оргкомітету з'їзд 1963 р. був сприйнятий негативно. Представники Оргкомітету вручили послання до з'їзду. Вони відмовилися від пропозиції ВР ЄХБ обрати декілька осіб для безпосередньої участі в роботі з'їзду. На початку 1964 р. представники громад-прихильниць Оргкомітету звернулися до Голови Президії Верховної Ради СРСР Микояна А.І. з проханням захистити їх від переслідувань. У квітні 1965 р. Крючков та Вінс звернулися до Леоніда Брежнєва, як Голови Конституційної комісії, з проханням про конституційне закріплення прав віруючих, у тому числі – і права на релігійну пропаганду. Аналогічне прохання було подано в 1976 р. Голові Президії Верховної Ради СРСР Підгорному М., а в 1977 р. – у Конституційну комісію, Президію Верховної Ради СРСР та у Раді Міністрів СРСР. Проте, на усі ці прохання віруючі не отримали позитивної відповіді.

У травні 1966 р. у Москві відбувся пікет делегатів громад Ради Церков біля будинку Центрального Комітету КПРС. Організаційну роботу з проведення цього пікету очолили Григорій Вінс та Дмитро Виноградський. 16 травня 400 делегатів, які представляли 130 громад, провели демонстрацію біля Кремля. Вони подали петицію на ім'я Генерального Секретаря ЦК КПРС Леоніда Брежнєва. Це було настільки несподівано для влади, що у перший день вона нічого не робила для розгону демонстрації. Лише на другий день демонстрацію віруючих було жорстко розігнано. Віруючих били, тягали за волосся, кидали на бруківку. Після цього всіх їх погрузили до автобусів та відвезли до в'язниці. Декого було заарештовано, але переважна частина отримала адміністративний арешт на 15 діб. З ними поводитись настільки жорстко, що після повернення додому деякі заявили про свій вихід із церков. 19 травня у будинку ЦК КПРС були заарештовані Григорій Вінс та Микола Хорєв, які прибули туди для з'ясування підстав для арешту їхніх товаришів. Невдовзі було заарештовано і Г. Крючкова.

Подібна демонстрація того ж травня відбулася і в Києві. Її також було жорстко розігнано. Демонстрації відбувались і у деяких інших містах України. Вони були криком відчаю, віруючі мусили йти на них, бо переслідування сягали неймовірної жорстокості. Траплялися навіть випадки вбивств віруючих. Іноді ці демонстрації не мали організованого характеру, а відбувались стихійно, коли влада робила спробу розігнати релігійне зібрання або заарештувати когось з братів. Тоді віруючі бралися за руки та з піснями йшли через місто або супроводжували своїх товаришів до відділу міліції. Іноді звичайні похорони в громаді набували характеру демонстрації, особливо коли влада намагалася зупинити похоронну процесію.

У вересні 1965 р. у Москві пройшла нелегальна Всесоюзна нарада прихильників Оргкомітету. На ній було заслухано звіт про роботу Оргкомітету. Оргкомітет було перейменовано на Раді Церков ЄХБ, яка очолила новостворений Союз Церков ЄХБ. Було прийнято Статут Союзу Церков ЄХБ, а також заяву на ім'я уряду та звернення до всіх церков євангельських християн-баптистів. До 1966 р. від Всесоюзної Ради ЄХБ відійшло більш 100 церков, які об'єднували понад 10 000 віруючих. Так сформувалося два союзи євангельських християн-баптистів [6, с. 307].

У 1961 р. виникла ініціативна група, яку в 1962 р. реорганізовано в оргкомітет для скликання з'їзду євангельських християн-баптистів. Згодом створено, по суті, паралельну баптистську організацію, на чолі якої з 1965 р. стала Рада церков євангельських християн-баптистів (РЦ ЄХБ). Україну в ній представляли такі відомі релігійні діячі, як Г.Вінс (м. Київ), М.Шаптала (м. Харцизьк Донецької обл.), І.Антонов (м. Кіровоград) та інші. Свого найвищого розмаху даний рух досяг у 1966 р., коли в їхніх рядах налічувалося до 155 тис. чоловік. В Україні найбільше їх було в Донецькій, Харківській та Луганській областях.

Розкол у ЄХБ проходив болісно, але більш досвідчені й реалістично мислячі його діячі розуміли, що тільки єдине євангельсько-баптистське братство спроможне стати активно діючою церквою в сучасному світі. Протягом 60–70 років XX ст. велася наполеглива робота із стабілізації внутрішнього життя в помісних церквах, поживалася духовна робота. Зусилля з подолання розколу дали наслідки. Кризові явища поступово долалися. Послідовники Ради церков ЄХБ за станом на 1 січня 1998 р. об'єднано в 45 громад [14, с. 202].

Створення ініціативної групи та Ради Церков ЄХБ мали свої наслідки. Безперечно негативом було розділення місцевих громад, що супроводжувалося розвалом родин, конфліктами служителів на негативної оцінки з боку невоцерковлених людей. Також це порушило, майже, монолітну структуру союзу, а спроби примирення не мали підґрунтя у вигляді взаємного компромісу тому були не вдалими. Радянська влада усвідомлювала процеси які проходили в середовищі союзу і тому обравши правильну стратегічну позицію, шляхом введення деяких законодавчих положень щодо обмеження прав віруючих, домоглася розвалу Союзу ЄХБ із середини, сподіваючись зупинити ріст місцевих громад [9, с. 34].

Отже, із позитивних моментів варто зазначити, що саме Рада Церков і її керівництво були одними із піонерів у боротьбі за лібералізацію суспільства та релігійному підґрунті. Ініціативна група активно займалася підпільною видавничою діяльністю. Фактично вся література в Радянському Союзі піддавалася жорсткій цензурі, то євангельські християни-баптисти могли видавати дозволений державою друкований «Братський Вісник». У той самий час Рада Церков активно почала поширювати різні матеріали релігійного змісту, що мало б мати наслідки в довгостроковій перспективі.

Даний конфлікт породив цілу низку морально-етичних проблем які є не вирішеними і до цього часу. Нині в Україні діють три структури євангельських християн-баптистів: Союз ЄХБ, Рада Церков ЄХБ та низка незалежних церков, що не входять ні в один із союзів. Спроби об'єднання двох союзів були невдалі. Проблема лишається не в доктринальних розбіжностях чи трактуванні Біблії, а в політичних і лідерських амбіціях керівництва [1, с. 20]. Україна інтегрується в європейську спільноту з її ліберальними цінностями. Тому перш за все варто прагнути приймати людей не залежно від деномінації, союзу чи релігії.

Джерела та література

1. Бондаренко В., Єленський В. Церква й українське суспільство на новому етапі / В.Бондаренко, В. Єленський // Людина і світ. – 1992. – № 3. – С. 20.
2. Братский вестник. – 1958. – № 5-6. – С. 35-36.
3. Братский вестник. – 1963. – № 2. – С. 74-78.

4. Братский вестник. – 1966. – № 6. – С. 64.
5. Головащенко С.И. История евангельско-баптистского движения в Украине. Материалы и документы / С.И.Головащенко // Одесса, 1998. – С. 126–128.
6. Домашовець В. Український Баптистський рух / В.Домашовець // Київ – С. 302–307.
7. Єленський В. Український протестантизм / В.Єленський // Київ – С.34.
8. Єленський В. Релігійно-суспільні зміни в процесі посткомуністичних трансформацій: Україна в центрально-східноєвропейському контексті: Дис... докт. філос. наук / В. Єленський // НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К., 2003. – 356 с.
9. Єленський В. Український протестантизм: прощення із сектантством // УНІАН: факти, коментарі, прогнози. 1993. – №13. – С.34.
10. Заватски В. Евангельское движение в СССР / В.Заватски // Москва, 1995 – С.129–130.
11. Закон України: Про свободу совісті та релігійні організації // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 25, ст.283 [режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
12. Історія релігії в Україні. – Т. 10. Релігія і Церква років незалежності України / За ред. А. Колодного. – Дрогобич, 2003. – С. 110.
13. Конституція України. – Харків: Фактор, 2006. – 118 с.
14. Решетников Ю., Санников С. Огляд історії євангельсько-баптистського братства в Україні / Ю.Решетников, С.Санников // Богомыслие. – Одесса, 2000. – С. 177

УДК: 943.7.088

А. Слесаренко

«ВИШУКАНО НЕОТЕСАНИЙ ЗВУК»*: З ІСТОРІЇ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ МУЗИКИ 70-80-Х РОКІВ ХХ СТ. В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

У статті автор проаналізував розвиток чехословацької альтернативної музики 70-80-х років ХХ ст. Визначено особливості функціонування альтернативної сцени в умовах тоталітарної системи.

Ключові слова: альтернатива, «паралельна культура», Чехословаччина.

The author analysed development chechoslovakian alternative music 1970-1980 years. The peculiarities of alternative scene functioning in the totalitarian system are defined.

Key words: alternative, «parallel culture», Czechoslovakia.

Перманентний конфлікт комуністичної тоталітарної влади в Чехословаччині 1970-1980-х років з культурою, обумовлений прагненням першої ліквідувати будь-яке вільне мислення, призвів до виникнення незалежних від держави форм культурного життя, «паралельної культури» (в історіографії вживаються також терміни: альтернативна, неофіційна, нелегальна, опозиційна, незалежна, підпільна тощо).

Термін «паралельна культура» належить одному із лідерів правозахисного об'єднання Хартії 77 католицькому мирянину, філософу Вацлаву Бенді. Під час хартистської дискусії у 1978 р. В. Бенда у статті «Паралельний поліс» висунув ідею розвитку незалежних громадянських ініціатив, які він назвав «паралельними структурами» чи «паралельною політикою», складовою частиною яких є уже існуюча «паралельна культура». «Паралельна культурна структура, – підкреслював В. Бенда, – є сьогодні незаперечним і очевидним позитивним фактором культурного життя, а в деяких сферах (у літературі, у певній мірі в популярній музиці та образотворчому мистецтві) повністю домінує над нежиттєвими офіційними структурами» [5, s.47].

Соціокультурною передумовою розвитку неконформістських культурних проявів є поява такої соціальної категорії, як масова інтелігенція, або численний освічений клас. Він стає «обличчям» і «авангардом» молодого покоління, в якому складається величезний потенціал розумової праці [2, с. 8].

Найширшу складову «паралельної культури», яка інтегрувала найрізноманітніші культурні та мистецькі ініціативи, позначають терміном «альтернатива». Фундаментальною особливістю альтернативи є відхід від панівної чи домінуючої тенденції (у цьому випадку – офіційної, а також масової культури) [3, s.19-20].

Особливе місце в історії «паралельної культури» належить неконформістській альтернативній музиці. Альтернатива свідомо засуджувала державну культуру режиму «нормалізації». Вона відкидала її ідилічний образ спокійного суспільства, який розглядала як споживацтво. Як наголошував музичний публіцист Йозеф Влчек (псевдонім «Зуб») у праці «Завдання чеської альтернативної музики» (1979 р.), альтернатива вимагає «правдивого відображення суспільного життя усіма можливими засобами» [13, s.232].

Феномен чехословацької «паралельної культури» загалом та альтернативної музики зокрема є предметом дослідження насамперед сучасних чеських та словацьких істориків та мистецтвознавців (Й. Алан, Й. Влчек, М. Ванек, Т. Бітріх та ін.) [3;13;11;12;4;]. Відзначимо також, що вийшло кілька документальних фільмів, присвячених незалежній культурі, що спираються на відеорепортажі та архівні дані телеканалів, інтерв'ю учасників подій, зокрема, фільми «Альтернативна культура» (1998 р., режисер П. Славік) та «Бігбіт» (1998 р., режисер В. Кржістек) Опубліковано також спогади представників альтернативи М. Хадімі та В. Коуржіла [7; 8]. Чимало зусиль для дослідження чехословацької «паралельної культури» доклали канадський богеміст Г. Гордон Скіллінг. У своїй книзі «Самвидав і незалежне суспільство в Центральній та Східній Європі» він чітко не вперше в історіографії зробив спробу проаналізувати особливості функціонування самвидаву і незалежних неконформістських культурних ініціатив [10]. Г. Гордон Скіллінг брав активну участь у правозахисній діяльності європейських й американських громадських організацій. Його діяльність відіграла важливу роль у справі популяризації ідей чехословацьких дисидентів на міжнародній арені. В українській та російській славістиці зазначена проблематика не знайшла комплексного висвітлення. Отже, є необхідність проведення дослідження чехословацької альтернативної музики зазначеного періоду.

Центрами комунікації альтернативної сцени слугували так звані міські господи (господа – з чеської ресторан, трактир), навколо яких гуртувалися аматорські колективи. Визнаними місцями були празькі господи «На Кламовце» (тут збиралися члени групи «The Plastic People of the Universe»), пізніше оточення П. Плацака і М. Главса), «У Бонапарта» (класичний рок-н-ролл), «У Слунцу» (Е. Бонди та М. Кох) та «У Глаубіцу» (місце зібрань прихильників західних груп «Black Sabbath» та «Led Zepelin»), «У Клуковичів», «На гржішті». Центрами зібрань «летенських рокерів» стали легендарний пивний бар «Шпейхар» і винарня «Де Ловена». У господах відбувалися концерти, їх обговорення. Підготовка, організація і проведення акцій викликали значний інтерес як у публіки, так і у музикантів. Хоча виступи альтернативних груп не відвідувало більше, ніж чотири сотні глядачів, відбувалася певна міфологізація концертів, їх атмосфери. Альтернативні групи не часто концертували, як правило, 10 чи 12 концертів у рік.

Незалежні культурні ініціативи об'єднували передусім молодь (до 25 років). Багато угруповань виникало вже у середній школі та вузах. Середній вік тривалості існування музичних груп становив 5 років. Навколо найрізноманітніших авторських груп формувалися кола симпатиків, здатних сприймати їх творчість. Власне симпатикам адресувалися музичні записи та концерти. Поступово «паралельна культура» створювала свою публіку – репрезентанта тієї соціальної верстви, яка була в абсолютному опорі проти «middle class» і мейнстріму. На відміну від офіційної, незалежна культура була відкритою для аматорів. За словами лідера групи «Psi vojáci» Філіпа Топола, «між публікою і артистом не існувало жодного бар'єру, – то були, по-суті, однакові люди» [3, s.40].